

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

У статті здійснено аналіз існуючих підходів до класифікації факторів розвитку рекреаційної сфери регіону. Запропонована узагальнена класифікація, розглянуті економічні і соціальні фактори, що впливають на активізацію розвитку рекреаційної сфери регіону.

В статье описан анализ существующих подходов к классификации факторов развития рекреационной сферы региона. Предложена обобщенная классификация, рассмотрены экономические и социальные факторы, которые влияют на активизацию развития рекреационной сферы региона.

In the article reviewed analysis of the existent going is near classification of factors of development of recreational sphere of region. The generalized classification is offered, economic and social factors which influence on activation of development of recreational sphere of region are considered.

Ключові слова: рекреаційна сфера, територіальна організація, фактори впливу на розвиток рекреаційної сфери, класифікація, активізація розвитку.

Розвиток рекреаційної сфери характеризується процесами поступових кількісно-якісних змін, які формують відповідні умови для раціонального використання та відтворення рекреаційних ресурсів при одночасному задоволенні потреб населення в рекреаційних послугах. Рівень розвитку рекреаційної сфери, ефективність її функціонування, а також територіальна організація рекреаційної сфери в регіоні на конкретний часовий горизонт детермінується різноманітними факторами. При побудові регіональної політики розвитку рекреаційної сфери важливим є виявлення і врахування факторів впливу на розвиток рекреаційної сфери.

На сьогодні серед українських регіоналістів немає загальноприйнятої точки зору щодо класифікації факторів, що впливають на розвиток рекреаційної сфери. Тому виникає необхідність у вивченні підходів до класифікації факторів впливу на розвиток рекреаційної сфери та узагальнення існуючого досвіду. Питанням визначення факторів впливу на розвиток рекреаційної сфери присвячені наукові дослідження багатьох вчених. Так, В.К.Євдокименко серед визначальних факторів розвитку рекреаційної сфери виділяє наступну групу факторів: 1) соціально-економічні; 2) демографічні; 3) соціально-психологічні; 4) екологічні; 5) політичні. [5, с.15] В.В.Шмагіна погоджується з даною класифікацією, тільки доповнює екологічний фактор ресурсним. [7, с.39] В.Г.Герасименко додає до даної класифікації матеріально-технічні і природно-географічні фактори. [2, с.58] Ці вчені розглядають соціальні й економічні фактори розвитку як групу соціально-економічних факторів. З цією думкою важко погодитись, тому що вплив кожного окремо взятого фактора має свою специфіку. Тому з метою її конкретизації, на нашу думку, доцільно розглядати ці фактори окремо. При цьому окремо й одночасно з економічними не можна розглядати і матеріально-технічні фактори розвитку рекреаційної сфери. На

нашу думку, матеріально-технічні фактори є складовим елементом економічних факторів. Демографічні і психологічні фактори розвитку рекреаційної сфери є складовими елементами соціальних факторів, тому що саме вони формують потреби в рекреаційних послугах. У своїх роботах вчені виділяють природно-географічний та ресурсний фактори. Проте, на нашу думку, їх змістовна характеристика відповідає поняттю екологічного фактора, оскільки дослідниками були розглянуті не наявність природних рекреаційних ресурсів та їх географічне розміщення на окремій території, а вплив навколишнього середовища на рекреаційні ресурси, можливість їх використання залежно від рівня антропогенного навантаження на них. На нашу думку, доцільно поєднати ці два підходи і розглянути дані фактори у сукупності як екологічні.

Ю.А.Веденін і Є.А.Котляров в своїх класифікаціях факторів розвитку рекреаційної сфери визначали, що для розвитку рекреаційної сфери в тому чи іншому регіоні необхідним є поєднання рекреаційних ресурсів з рекреаційними потребами населення. [1, с.6] У своєму підході вони не врахували те, що розвитку рекреаційної сфери в регіоні сприятимуть тільки ті рекреаційні потреби, які обов'язково підкріплені платоспроможністю. Фактори попиту і пропозиції як один із рівнів факторів розвитку рекреаційної сфери розглядала в своїй роботі О.П.Дудкіна. [4, с.7] Визначення цих факторів розвитку рекреаційної сфери в регіоні є важливим тільки при розгляді регіону як ринку рекреаційних послуг (територіально-замкнену систему). Другий рівень факторів вона визначила як фактори, що визначають позитивні чи негативні тенденції. Ці фактори впливу були розглянуті нею тільки в правовому (негативні) і в технологічному (позитивний) аспектах. На третьому рівні О.П.Дудкіна об'єднує зовнішні і внутрішні фактори розвитку рекреаційної сфери, не визначивши чітко об'єкта дослідження, на який впливають ці фактори.

Оскільки ефективність рекреаційної сфери значною мірою залежить від територіальних особливостей, то доцільно було б розкрити ці фактори для окремо взятого регіону, у якому здійснюється рекреаційна діяльність. Хоча рекреаційна сфера в регіоні не є внутрішньозамкненою системою, а має свої інтегровані зв'язки із рекреаційною сферою країни, які можна охарактеризувати особливостями впливу зовнішніх факторів на рекреаційну сферу в регіоні.

Враховуючи недоліки існуючих класифікацій, необхідно зазначити, що всі вищеперераховані фактори розвитку рекреаційної сфери в регіоні пов'язані між собою і розглядати їх відокремлено можна лише з точки зору посилення позитивного впливу або послаблення негативного.

Узагальнюючи дані підходи, на нашу думку, фактори розвитку рекреаційної

сфери можна класифікувати за змістом, за динамікою розвитку, за напрямом впливу, за характером впливу на розвиток рекреаційної сфери та як фактори ринку рекреаційних послуг. Розглянемо класифікацію факторів розвитку рекреаційної сфери в регіоні (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація факторів розвитку рекреаційної сфери в регіоні

Класифікаційна ознака	Фактори
За змістом	економічні соціальні екологічні політико-правові
За динамікою розвитку	статичні (ресурсні, географічні, кліматичні, історико-культурні) динамічні
За напрямом впливу	зовнішні (прямого та опосередкованого впливу) внутрішньотериторіальні
За характером впливу на розвиток рекреаційної сфери	активізації (екстенсивні та інтенсивні) стримуючі (гальмування)
Фактори ринку рекреаційних послуг	попиту пропозиції

Фактори розвитку рекреаційної сфери в регіоні за змістом поділяються на економічні, соціальні, екологічні і політико-правові. Це дозволить розглянути їх залежно від сутності і внутрішньої особливості їх впливу на функціонування рекреаційної сфери в регіоні.

Економічні фактори розвитку рекреаційної сфери визначають можливості ефективного використання рекреаційного ресурсного потенціалу в регіоні шляхом створення рекреаційних послуг як важливої умови зростання суспільного добробуту.

Розвиток рекреаційної сфери в регіоні визначається станом її матеріально-технічної бази, яка характеризується перш за все забезпеченістю засобами розміщення, підприємствами громадського харчування, роздрібною торгівлі, частиною матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби рекреації, використовуваними рекреацією об'єктами інфраструктури, а також зростанням та удосконаленням транспорту (залізничного, автомобільного, повітряного), розгалуженістю доріг та їхньою якістю, рівнем обслуговування споживачів.

Цілком зрозуміло, що оновлення і збільшення транспорту, будівництво автомобільних шляхів, створення розгалуженої системи висококласних санаторіїв, пансіонатів, баз відпочинку, розширення системи музеїв, заповідників і т.і. потребує значних нагромаджень капіталу, збільшення капіталовкладень та їх ефективне використання.

Недостатнє забезпечення суб'єктів рекреаційного підприємства основними фондами, матеріальними, паливно-енергетичними ресурсами призвело до наявності в рекреаційній сфері низьких "стартових" показників матеріально-

технічної бази, що значно стримує розвиток рекреаційної сфери порівняно з іншими галузями.

Соціальні фактори розвитку рекреаційної сфери в регіоні визначаються умовами праці та життя населення регіону. Серед соціальних факторів виділяють такі як:

- ✓ рівень доходів населення;
- ✓ статеві-вікова структура населення;
- ✓ співвідношення міського і сільського населення;
- ✓ структура сімей;
- ✓ міграційні процеси;
- ✓ професійно-кваліфікаційна структура населення;
- ✓ рівень працевлаштування регіону.

Ці фактори розглядаються на державному і регіональному рівні для визначення соціального і психологічного портрета рекреанта і його потреб на ринку рекреаційних послуг. Серед соціальних факторів розвитку рекреаційної сфери в регіоні перш за все необхідно виділити рівень доходів населення, як регіону, так і країни в цілому. Інакше кажучи, людина може здійснювати рекреаційну діяльність тоді, коли вона за рахунок своїх доходів задовольняє не лише свої матеріальні потреби, але й має кошти для відпочинку. Тобто, збільшення реальних доходів населення веде до зростання платоспроможного попиту, і значну роль в структурі споживання відіграють рекреаційні послуги. Взагалі, покращення економічної та фінансової ситуації в державі веде до збільшення персонального прибутку, що в свою чергу зумовлює більш високу рекреаційну активність залежно від виділеної на відпочинок частини доходів, підвищення частки виділених засобів на покриття витрат на рекреаційні послуги.

Розгляд статево-вікової структури населення дозволить визначити частку населення (основних споживачів рекреаційних послуг) на задоволення потреб якої буде перш за все орієнтуватися діяльність підприємств рекреаційної сфери. До 2020 року старіння населення в світі досягне свого максимуму. [3, с.212] До цього періоду в країнах Європи група населення за віком старше 60 років складе 25% від загальної чисельності населення (в 50-ті роки цей показник складав 7%). В Україні також відбувається відносно старіння населення. Але, на відміну від країн Європи, де рекреаційна активність пенсіонерів зростає, в Україні через низький рівень доходів пенсіонерів постійно знижується їх рекреаційна активність. Більшість споживачів рекреаційних послуг в Україні складає зайняте населення працездатного віку. Але значна кількість найбільш активного населення виїздить в інші регіони та за кордон на тимчасове або постійне місце проживання, тим самим вибуваючи із споживачів рекреаційних послуг в Україні. Тому міграційні процеси

необхідно враховувати при формуванні регіональної політики розвитку рекреаційної сфери. Крім того, в світі відбуваються: пізні шлюби, збільшення чисельності громадянських шлюбів без дітей, збільшення кількості холостяків і незаміжніх, що зменшує попит на деякі види рекреаційних послуг.

Зміна у співвідношенні міського і сільського населення призводить до виникнення явища урбанізації. Урбанізація (зосередження населення і економічного життя у великих містах) здійснює певний вплив на розвиток рекреаційної сфери в регіоні. Урбанізація сприяє збільшенню інтенсивності рекреаційної діяльності у великих містах, сільські населені пункти і малі міста за інтенсивністю значно їм поступаються. Чим менший населений пункт, тим нижча інтенсивність рекреаційної діяльності і рекреаційна активність населення. Для сільських жителів і жителів малих міст, як правило, рекреаційна діяльність здійснюється в межах адміністративно-географічного району, області, регіону. З врахуванням перспективи ця група населення – найбільш приваблива категорія рекреантів у регіоні. Враховуючи ці факти, в Україні стає актуальним формування нової рекреаційно-демографічної концепції і виділення перспективних для рекреаційної діяльності соціальних груп населення: молоді; жінок; людей пенсійного віку; одиноких людей; сільського населення. Оцінка їх як споживачів можливе лише за умов зростання добробуту населення і його платоспроможності. Важливим також є врахування рівня соціального захисту населення та забезпечення соціальних гарантій, підвищення якого, в свою чергу, приведе до структурної збалансованості споживчого ринку.

Професійно-кваліфікаційну структуру населення як фактор розвитку рекреаційної сфери можна розглядати з двох аспектів. Перший враховує професійно-кваліфікаційний склад споживачів рекреаційних послуг. Так, люди різних професій і різного віку мають свої потреби в рекреаційних послугах, які залежать від часу надання відпустки, тривалості робочого тижня, добробуту населення. Також з професійно-кваліфікаційним фактором тісно пов'язаний рівень освіти споживачів рекреаційних послуг, що здійснює свій вплив на вибір виду рекреаційної діяльності. Чим вищий рівень освіти, тим вищою стає потреба в рекреаційних послугах, пов'язаних з історико-культурними ресурсами.

Другий аспект враховує професійно-кваліфікаційний склад працівників рекреаційної сфери, який визначається певною специфікою. Особливістю праці безпосередньо в рекреаційній сфері є переважно жіночий її характер, а також низькі вимоги до кваліфікації масових професій. Це дозволяє розв'язувати проблему зайнятості навіть в регіонах з низьким освітньо-кваліфікаційним рівнем населення. Хоча високий професійно-кваліфікаційний рівень персоналу дозволяє найбільш ефективно надавати рекреаційні послуги.

Рівень працевзабезпечення регіону суттєво впливає на розвиток рекреаційної сфери. Проблема підвищення трудової зайнятості населення може розв'язуватись шляхом залучення додаткової робочої сили в рекреаційній сфері, як на власне рекреаційних підприємствах, так і на підприємствах обслуговуючих її галузей. Тому що поза безпосередньою діяльністю з обслуговування рекреантів значного обсягу роботи вимагають підприємства і заклади допоміжних галузей: торгівля, громадське харчування, транспорт, спортивні заклади, побутове обслуговування.

Особливістю функціонування рекреаційної сфери в регіоні в ринковій економіці є розгляд регіону як ринку рекреаційних послуг, де співвідношення попиту і пропозиції характеризують її розвиток. Фактори ринку визначають економічні відносини між виробниками та споживачами рекреаційного продукту. Але рекреаційну сферу в регіоні не можна розглядати як замкнену систему. Необхідно враховувати не тільки внутрішньотериторіальні, пристосувавши їх до статичних, але й зовнішні фактори розвитку рекреаційної сфери в регіоні, що дозволить ефективно здійснювати територіальну організацію рекреаційної сфери в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Веденин Ю.А. Динамика территориально-рекреационных систем / Веденин Ю.А. – М.: Наука, 1982. – 260 с.
2. Герасименко В.Г. Основы туристического бизнеса / Герасименко В.Г. – Одесса: Черноморье, 1997. – 160 с.
3. Гуляев В.Г. Туризм: экономика и социальное развитие / Гуляев В.Г. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 304 с.
4. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / О.П. Дудкіна. – Львів, 1999. – 19 с.
5. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму (методологія формування, практика реалізації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / В.К. Євдокименко. – Львів, 1997. – 51с.
6. Котляров Е.Н. География отдыха и туризма / Котляров Е.Н. – М.: Мысль, 1978. – 235 с.
7. Шмагина В.В. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития / В.В. Шмагина, С.К. Харичков. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. – 70 с.